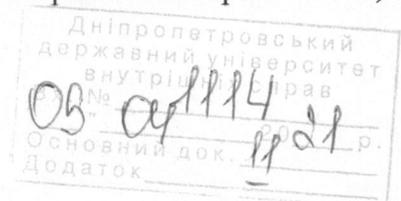

ВІДГУК
офіційного опонента,
доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України
Копотуна Ігоря Миколайовича
на дисертацію Дмитращук Олени Станіславівни «Запобігання
домашньому насильству підрозділами Національної поліції України»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Основного Закону нашої держави людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. А отже, не може бути жодних привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Враховуючи зазначене 15 листопада 2001 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», що був першим спеціальним нормативно-правовим актом, метою якого було недопущення насильницьких проявів в первинному та основному осередку суспільства.

Однак, ураховуючи вимоги сьогодення та положення міжнародних договорів, зокрема Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенції ООН про права дитини, Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, а також Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами 7 грудня 2017 року Українським парламентом прийнято інший Закон, а саме: «Про запобігання та протидію домашньому насильству», аналіз якого дозволяє стверджувати про більш комплексний підхід законодавця до усунення вказаних ганебних соціальних явищ та спрямування закону в тому числі й на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Вивчення поданих Дмитрашук О.М. матеріалів дисертації та автореферату, а також ознайомлення з її публікаціями, дає підстави стверджувати, що авторкою було проведено достатній науково-правовий аналіз теми, актуальної як у теоретичному, так і у практичному плані, сформульовано висновки і пропозиції, що мають інноваційний характер.

Оцінюючи дисертацію в цілому, можна констатувати, що авторка досягла поставлених перед собою цілей, роботу виконала на належному науковому та методологічному рівні. Такий загальний висновок підтверджується за основними критеріями, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Обрана автором тема відповідає спеціальності наукового пошуку та визначається, перш за все, тим, що людина, її життя та здоров'я, честь та гідність, недоторканість та безпека проголошені найвищою соціальною цінністю у нашій державі. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України).

Одним із основних засобів правової охорони життя та здоров'я людини вважається їх кримінально-правова охорона та, зокрема, кримінальна відповідальність. Чинним Кримінальним кодексом України (далі – КК України) така відповідальність передбачена і за домашнє насильство – ст. 126-1 КК України. Недосконалість існуючої редакції ст. 126-1 КК України, складність при практичному застосуванні цієї норми зумовлюють потребу у розробці нових форм юридичного впливу та встановлення оптимальних засобів реагування саме кримінологічного характеру на порушників законодавства у сфері охорони сім'ї.

У сучасних умовах розбудови незалежної української держави спектр наукових досліджень розширився, результатом чого є суттєве оновлення законодавства. Інтерес до проблематики запобігання домашньому насильству в останній час суттєво зростає, що обумовлено особливостями сучасної політичної та соціально-економічної ситуації в державі.

Треба зазначити, що актуальність обраної теми безпосередньо пов'язана із

її новизною. слід констатувати, що більшість із вказаних досліджень були присвячені адміністративно-правовим аспектам попередження насильства в сім'ї, стосувалися окремих категорій осіб, зокрема, дітей та здійснювалися на основі аналізу Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року, що у 2017 році втратив чинність.

Актуальність теми рецензованого дисертаційного дослідження підкреслюється також тим, що робота виконана відповідно до: Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., схваленого розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. № 1393-р; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., затвердженої Указом Президента України від 20.05.2015 р. №276/2015; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015; а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 р., схвалених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р.

Наведене вище дозволяє стверджувати про безсумнівну актуальність, необхідність і своєчасність дисертаційного дослідження О.С. Дмитращук «Запобігання домашньому насильству підрозділами Національної поліції України».

Зв'язок дисертаційного дослідження з програмами, темами і планами, затвердженими на загальнодержавному і відомчому рівнях, безумовно, сприяє забезпеченню значимості даного дисертаційного дослідження.

Мета і задачі дослідження сформульовані автором належним чином, відповідно до теми дослідження.

Уявляється, що у дисертації належним чином визначені об'єкт і предмет дослідження.

Методи дисертаційного дослідження, вибрані і застосовані автором,

відповідають предмету дослідження.

Емпіричну базу дослідження складають міжнародні договори ратифіковані парламентом України та чинні нормативно-правові акти, що торкаються питань запобігання проявам домашнього насильства; статистичні дані МВС України та Національної поліції про кількість повідомлень і проваджень, пов'язаних з домашнім насильством; дані з Єдиного державного реєстру судових рішень; відомості Міністерства соціальної політики України про розгляд заяв і повідомлень про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з домашнім насильством; звіти міжнародних та національних громадських організацій щодо запобігання та боротьби з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні.

Зазначене вище забезпечує належний ступінь обґрунтованості висновків і пропозицій, сформульованих у результаті дисертаційного дослідження, та їх достовірність.

Структура роботи відповідає темі дисертаційного дослідження, його меті і задачам.

Результати дослідження відображені автором у 7 публікаціях, у тому числі 4 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, 1 статті – у науковому періодичному виданні іншої держави, а також 2 тезах доповідей за результатами участі в конференціях.

Оцінюючи основні положення дисертації, слід зазначити наступне.

У Розділі 1 «Теоретико-правові засади дослідження проблем запобігання домашньому насильству підрозділами Національної поліції України» (с. 22–74) автором проаналізовано наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, предметом дослідження яких стали питання щодо запобігання та протидії домашньому насильству загалом та підрозділами поліції, зокрема.

Наголошено, що проведення комплексного наукового дослідження з обраного предмету не є повним без здійснення історичного екскурсу правового регулювання запобігання домашньому насильству в нашій державі.

Відзначається, що ще на початку 1649 року відповідно Кримінального

уложення сімейні відносини хоча й не були врегульовані детально, але в окремих статтях передбачалась кримінальна відповідальність за злочини проти найближчих родичів. Огляд законодавства XVII-XIX ст.ст. дозволяє стверджувати про повільне, однак поступове становлення інституту відповідальності за насилля в сім'ї. Так, наприклад, в Уложенні 1845 року передбачалась відповідальність за протизаконне укладення шлюбу, викрадення жінки та шлюбу з нею, залишення дитини без опіки й піклування, вступ у шлюб з родичем, кровозмішення, розбещення малолітніх, укладання шлюбу при запереченні батьків або без запиту про їх згоду.

Також висвітлюється позитивний досвід різних країн світу щодо недопущення проявів домашнього насильства загалом та за участю поліції.

Встановлено, що найбільш прийнятним для України є позитивний досвід європейських держав. Зокрема, у 1996 році в Австрії прийнято Акт «Про захист від насильства в сім'ї», який надає право потерпілому на захист від кривдника у його/її життєвому середовищі і в соціальному оточенні, надаючи поліції повноваження виселяти правопорушників і накладати заборонні ордери. Відмова звільнити приміщення може тягти за собою кримінальну відповідальність. В цій державі засновані «центри втручання», які забезпечують безкоштовними консультаціями, надають допомогу та підтримку потерпілим від домашнього насильства.

У Розділі 2 «Кримінологічна характеристика домашнього насильства» (с. 75–142) автором з'ясовується сутність категорії «домашнє насильство», його співвідношення з суміжними поняттями, внутрішня будова досліджуваного правового феномену, а також можливі напрями подальшого розвитку домашнього насильства в Україні як антисоціального явища.

Аналізуються підходи правників до розуміння категорії «особа злочинця» як соціально-юридичного явища.

Автором встановлено, що під особою-кривдником слід розуміти особу, яка систематично вчиняє фізичне, психологічне, сексуальне або економічне насильство щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою

особа перебуває (перебувала) у сімейних або близьких відносинах.

Обґрунтовуються причини, умови та обставини вчинення протиправних дій в домашньому осередку.

Автором з'ясовано, що домашнє насильство в Україні обумовлюється соціальними, економічними, політичними, правовими, культурними, психологічними та організаційно-управлінськими чинниками.

Автором з'ясовуються основні характерні риси, що притаманні особі, яка постраждала від проявів домашнього насильства.

Автором встановлено, що категорія «жертва» за своїм змістовним наповненням є ширшою за поняття «потерпілий», адже особа визнається потерпілим від домашнього насильства лише у встановленому законом порядку (виявлення складу злочину). В той час, як жертвою може бути будь-яка особа, якій завдано шкоду (фізичного, сексуального, психологічного або економічного характеру – п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

У Розділі 3 «Основні напрями запобігання домашньому насильству в Україні» (с. 143–176) автором висвітлюються можливості держави щодо запобігання проявам домашнього насильства на загально-соціальному рівні.

Автором наголошується, що запобігання домашньому насильству на загально-соціальному рівні являє собою діяльність не тільки держави, але й суспільних інститутів, що, перед усім, полягає у затвердженні та реалізації програм, планів, стратегій у даній сфері. Неабияку роль у цьому процесі відіграють громадські об'єднання, територіальні громади та їх об'єднання. Акцентується, що притягнення до юридичної відповідальності за вчинення домашнього насильства є тим стримуючим чинником, який сприяє запобіганню домашньому насильству. Водночас, органи державної влади мають забезпечити невідворотність покарання, адже безкарність культивує вчинення нових кримінальних правопорушень.

Аналізуються та обґрунтовуються ефективні заходи, що можуть вживатися підрозділами поліції на спеціально-кримінологічному рівні.

Відзначається, що основними суб'єктами запобігання домашньому насильству серед існуючих правоохоронних органів України є уповноважені підрозділи Національної поліції, їх службові та посадові особи.

Автором встановлено, що запобігання домашньому насильству підрозділами поліції здійснюється не тільки при здійсненні превентивної діяльності, але й оперативно-розшукової. Підрозділами Національної поліції України, на які покладається завдання щодо запобігання домашньому насильству є: ювенальна превенція, дільничні офіцери поліції, дільничні офіцери громади, патрульна поліція. Варто відзначити й створення у 2020 році 54 мобільних підрозділів поліції з протидії домашньому насильству («ПОЛІНА»).

Акцентується, що в Україні розпочатий процес діджиталізації діяльності Національної поліції України. Так, у 2019 році завершено розробку інформаційної підсистеми «Терміновий заборонний припис стосовно кривдника», а у 2020 році запроваджено «Кабінет дільничного офіцера поліції» та «Облік кривдників».

З'ясовано, що дійсно дієвими заходами запобігання домашньому насильству з боку поліції є проведення групових профілактичних бесід серед здобувачів освіти, адже, іноді саме вони є «мовчазними» свідками домашнього насильства.

Визначено, що найбільшою проблемою в діяльності дільничного офіцера поліції при виявленні фактів домашнього насильства є складання протоколу про адміністративне правопорушення за порушення вимог ст. 173-2 КУпАП, затримання такої особи та доставлення її до суду. Зокрема, у ст. 263 КУпАП зазначено, що адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більш як три години. Проте на практиці вказаний захід не є дієвим, оскільки після проведення профілактичної бесіди та складання адміністративного протоколу, особу, яка вчинила правопорушення, відпускають і вона, повертаючись в місце проживання, як правило, повторно вчиняє домашнє насильство, що потребує повторного реагування з боку поліції.

Автором з'ясовано способи та методи впливу на конкретних осіб, які вчинили

або потенційно схильні до вчинення домашнього насильства.

Автором доведено, що під індивідуальними заходами запобігання домашньому насильству, які вживаються Національною поліцією України, слід розуміти діяльність її уповноважених підрозділів відносно особи, яка схильна до вчинення домашнього насильства, або кривдника, який вже вчинив домашнє насильство, з метою попередження вчинення подібних дій у майбутньому. Разом з тим, акцентується, що індивідуальні заходи запобігання домашньому насильству не повинні обмежуватись впливом на кривдників та осіб, схильних до вчинення домашнього насильства, адже потенційна жертва або особа, яка попередньо постраждала від насильницьких дій, своєю віктимністю може спровокувати вчинення кримінального правопорушення.

У висновках, дисертантка надає свої пропозиції, які, як вже підкреслювалось, обґрунтовані і безпосередньо витікають із змісту роботи. В цілому, слід підтримати основні положення дисертації, що виносяться на захист.

Як позитивну рису слід відзначити ту обставину, що висновки після кожного із розділів роботи сформульовані авторкою досить чітко та відображають головні положення дослідження. Загалом можна зробити висновок, що структура дисертації О.С. Дмитращук повністю відповідає логіці наукового пошуку та дозволила авторові послідовно зупинитися на основних проблемних питаннях протидії цьому негативному явищу.

Викладені у вступі та розділах основної частини дисертації положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, перспективними для наукового дослідження.

Оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому, можна зробити висновок, що воно розвиває і поглиблює сучасні концептуальні уявлення про кримінологічні засади протидії домашньому насильству.

Автореферат автора відображає основний зміст дисертації.

Текст дисертації викладено логічно, зрозумілою мовою.

У той же час, слід визначити низку зауважень щодо даного дисертаційного

дослідження, які можуть стати предметом для наукової дискусії під час захисту.

Зокрема:

1. Послідовність та системність здійснюваного дисертанткою дослідження зарубіжного досвіду протидії домашньому насильству забезпечена здійсненням наукового пошуку на засадах юридичної компаративістики з відповідним групуванням законодавства країн за критерієм їх належності до тієї чи іншої правової системи. У зв'язку з цим, авторка виділяє лише дві групи держав за означеним вище критерієм: 1) держави з правовими системами постсоціалістичного типу (Республіка Білорусь, Республіка Казахстан тощо); 2) держави романо-германської (континентальної) правової сім'ї (ФРН, Франція, Австрія, Прибалтійські країни тощо); 3) держави англосаксонської правової сім'ї (Великобританія, США). Виявляється, що порівняльно-правове дослідження всіх цих групи держав лише б прикрасило дисертаційну роботу, якби були визначені критерії такої роботи. Адже виникають запитання, чому дисертантка так структурувала власне дослідження у цій частині, та чому вона використовувала досвід протидії домашньому насильству саме вищевказаних держав, тобто чому лише досвід цих держав.

2. Загальне позитивне враження від рецензованої праці дещо зменшує характеристика стану наукової розробленості теми – авторка відзначила різних вчених різних часів, тоді як хотілося б побачити внесок зарубіжних науковців; сам перелік авторів є далеко не остаточним; враховуючи особу здобувача та її практичний досвід, варто було б до емпіричної бази дослідження віднести свій досвід роботи в органах поліції.

3. Дисертант у вступі дисертації вказує на певну емпіричну базу. Разом з тим, вказівка на структуру роботи в авторефераті дисертації обмежується одним додатком з переліком опублікованих праць. У тексті самої дисертації зустрічається використання результатів вивчення емпіричної бази.

На мою думку, узагальненні результати вивчення емпіричної бази повинні міститися у додатках до дисертації, що значно підвищило б рівень репрезентативності проведеного дослідження. Сюди ж слід віднести й відповідні

анкети та узагальнені дані (аналітичні довідки).

4. Відзначаючи особливу практичну направленість результатів проведеного здобувачкою дослідження, виникає питання про відсутність даних про їх впровадження у практику діяльності правоохоронних органів та законотворчий процес, в науку чи освітній процес. На мою думку, необхідно було показати практичну цінність одержаних результатів, оскільки ця робота має вагоме не тільки теоретичне значення (треба було подати відомості про наукове використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання), а й прикладне значення – відсутні відомості про практичне застосування отриманих результатів або рекомендації щодо їх використання. Відзначаючи практичну цінність отриманих результатів, доцільно подати короткі відомості про впровадження результатів досліджень із зазначенням назв організацій, у яких здійснена їх реалізація.

Зазначені вище зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження, вони мають сприяти науковій дискусії під час публічного захисту дисертації, як це і передбачено вимогами до процедури захисту дисертації.

Дисертація Дмитрашук Олени Станіславівни «Запобігання домашньому насильству підрозділами Національної поліції України» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке містить наукові положення та науково обґрунтовані результати, що розв'язують важливу науково-прикладну задачу і щодо яких здобувачка є суб'єктом авторського права, а саме: воно дозволило дисертанту отримати результати, які є суттєвим внеском у вдосконалення кримінологічних засад протидії домашньому насильству.

Виходячи з викладеного, на основі вивчення дисертації та наукових праць, опублікованих по темі дисертації, слід зробити висновок, що рецензована дисертація відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (з наступними змінами та доповненнями), а її авторка

заслуговує на основі публічного захисту присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія, кримінально виконавче право.

Офіційний опонент:

**Професор кафедри кримінального права та правосуддя
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені академіка Степана Дем'янчука**

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України

Підпис Копотун І.М.

Начальник відділу кадрів
Міжнародного економіко-
гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'я

І.М. Копотун

